

TÜRK VE KIRGIZ NİNNİLERİNDE ÇOCUKLAR İÇİN KULLANILAN HİTAPLAR

The Ways of Addressing Children in Turkish and Kyrgyz Lullabies

İlknur BAYRAK İŞCANOĞLU*

Gazi Türkiyat, Bahar 2018/22: 181-201

Öz: Ninni deyince akla çocuk gelir. Ninnilerde asıl amaç çocuğu uyutabilmek gibi görünse de görünenin arkasında ninni söylerken ayrıca çocuk için dile getirilen dilek ve temenniler de bulunmaktadır. Çocuğun uzun ömürlü olması, hastalıklardan korunma, gelecek hayatıyla ilgili dilekler, nazardan korunma gibi durumlar bu dilek ve temenniler içerisinde sayılabilir. Ninnileri; anne, hala, teyze, abla, anneanne, babaanne söyleyebilir. Bu kişilerin psikolojik durumları da ninnilerde yer alır. Ninnilerde bu konular işlenirken büyükler tarafından çocuklar için bazı hitaplar da kullanılmaktadır. Bu hitaplar çocuğun cinsiyetine, ninni söyleyen kişinin bebekle akrabalık durumuna, söyleyen kişinin psikolojisine göre çeşitlilik göstermektedir. Bu çalışmada Türk ve Kırgız ninnilerinde çocuklar için kullanılan hitaplar değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ninni, dilek, temenni, hitap.

Abstract: Lullabies always bring children to mind because their purpose is to make children sleep. However, there are also wishes and expectations for children behind the words. These wishes and expectations include a long life, avoiding diseases, good wishes for the future, and protection from the evil eye. Lullabies may be sung by mothers, aunts, sisters, and grandmothers. Their psychological states are also reflected in lullabies. While mentioning these subjects, lullabies also use different ways of addressing children, which vary by the gender of the child, the type of relationship between the child and the adult who sings the lullaby, and the psychological state of the adult. This study attempted to examine the ways that children are addressed in Turkish and Kyrgyz lullabies.

Keywords: addressing, expectation, lullaby, wish

Giriş

Ninniler, annelerin süt emen çocuklarını uyutmak için ezgi ile söyledikleri manzum ve mensur eserlerdir (Elçin, 2000:271) . Ninniler, annelerin çocuklarını sakinleştirmek ve uyutmak amacıyla söyledikleri ezgili manzumelerdir. (Öcal vd. 2013) Ninnilerde çocuğu uyutmak birinci amaç gibi görünse de, bu amacın dışında çocuk ninniler aracılığıyla hayatla tanıştırılır. Ayrıca ninnilerde aile büyükleri tarafından hayatta başarılı ya da sağlıklı olması için çocuğa dilek ve temennilerde de bulunmakta, öğretilmek istenen hayat, ninnilerle birlikte verilmeye çalışılmaktadır. Çocuk; çevresindeki eşyaları, aile bireylerini, yapması ya da yapmaması gerekenleri hatta tarihini ve geleneğini ninniyle öğrenmektedir. Alışkanlıklar ve yaşama şekli de

* Dr., Gazi Üniversitesi, TÖMER, Türk Dili Öğretmeni, Ankara/TÜRKİYE, ilkan04@hotmail.com, Gönderim Tarihi: 16.11.2017 / Kabul Tarihi: 12.04.2018

anne ya da evin büyükleri tarafından verilmekte böylece çocuk hayata hazırlanmaktadır.

Ninniler, kültürel bellek eserleridir. Çünkü ninni söyleyen kişi kendi toplumsal değerlerini, inanışlarını ve yaklaşımlarını ninniyle birlikte çocuğa verir. Bu sebeple ninniler de çocuk da her toplumda önemlidir. Çocuk sevinçtir, neşedir, gelecektir. Pek çok kültürde bir çocuk dünyaya geldiğinde çok sevinilir. Özellikle Türk ve Kırgız toplumlarında bunun önemini anlatan pek çok atasözü ve deyimle karşılaşmak mümkündür. Örneğin Türkçedeki evlenmek anlamına gelen “Çoluk çocuğa karışmak” deyimini bu önemi gösterir özelliktedir. Bir Kırgız atasözünde “Balalu üy bazar, balasız üy mazar” (Çocuklu ev şenlik, pazar yeri; çocuksuz ev mezar gibidir.) “Balaluu üy külkünün kutu, balasız üy kubanıçtın cutu” (Çocuklu ev neşenin kaynağı, çocuksuz ev sevincin yokluğudur) gibi sözler de çocuğun önemini göstermektedir.

Çocuksuzluk her iki kültürde de kötü karşılanmaktadır. Çocuksuzluğun eve uğursuzluk getirdiği hatta çocuğu olmayan kadının uğursuz sayıldığı görülmektedir. Çocuk sahibi olan kadının da ailedeki yerinin, çocuğu olmayan kadına göre farklı olduğu görülmektedir. Ayrıca erkek çocuğa sahip olmak daha da önemlidir.

Bu makalede hem Kırgız hem de Türk ninnileri incelenmiş, Kırgız ninnilerinde sadece çocuğu uyutmak için söylenen ninniler değil, aynı zamanda çocuğu sevmek için söylenen ırlar ve ad koyarken söylenen beşik ırları¹ da çocuklara hitap etmesi bakımından konuyla ilgili görülerek incelemeye alınmıştır.

TÜRK NİNNİLERİNDE KULLANILAN HİTAPLAR

Necati Demir ve Fikriye Demir tarafından kaleme alınmış “Türk Ninnileri” isimli kitapta Türkiye’nin pek çok yerinden derlenen 1651 ninniye yer verilmiştir. Bu ninniler de kitap içerisinde konusu sevgi olanlar, konusu dilek olanlar, konusu gurbet-özlem olanlar vb... şeklinde toplam yirmi dört konu başlığı altında ele alınmıştır. Bu çalışmanın Türk Ninnileri kısmında, söz konusu kitapta yer alan 1651 adet ninnide kullanılan hitaplar dikkate alınmıştır.

Her iki kültürde ninnilerde çocuklar için kullanılan hitapları şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

1. Hayvanlarla İlgili Yakıştırmalarla Kullanılan Hitaplar
2. Sevgi İfadesi Taşıyan Hitaplar
3. Sadece Erkek Çocuklar İçin Kullanılan Hitaplar

¹ Kırgızlar, annelerin veya abla, büyükanne, hala, teyze gibi yakın akraba kadınların, çocuğu hafif hafif sallarken ağır bir ezgi ile söyledikleri türkülere beşik ırın demektedir (Yıldız 2007: 173).

4. Sadece Kız Çocuklar İçin Kullanılan Hitaplar
5. Yiyeceklerle İlgili Hitaplar
6. Dış Görünüşle İlgili Hitaplar
7. Bitki ve Tabiatla İlgili Hitaplar
8. Dinle İlgili Hitaplar
9. İnsan Uzuvarları ve Organlarıyla İlgili Hitaplar
10. Annesizlik ve Babasızlıkla İlgili (Olumsuz Hayatla İlgili) Hitaplar
11. Gök Cisimleriyle İlgili Hitaplar

1. Hayvanlarla İlgili Yakıştırmalarla Kullanılan Hitaplar

Meydancık'ın kayaları,
Hayli çeker araları,
Kara kuşun foyaları,
Ninni yavrum ninni!
Ninni **kuzum** ninni!
Ninni ninni oy oy oy! (Demir ve Demir 2011: 33)

Ağlama yavrum, sus ağlama,
Derdime dert bağlama,
Sen dur ben öleyim,
Yüreğimin narı ateşle bağlama,
Nenni bebeğim nenni!
Nenni **güzel kuzum** nennni! (Demir ve Demir 2011: 34)

Ninni bebeğime ninni,
Ninni diyeyim eşiğine,
Gül döşeyeyim beşiğine,
Ninni **kuzucuğum** ninni!
Ninni yavrucuğum ninni! (Demir ve Demir 2011: 35)

Sensin canım yazım, kışım,
Benim minik, şirin kuşum,
Sana sevgi uçurmuşum. (Demir ve Demir 2011: 37)

Sensin canım yazım, kışım,
Benim şirin nazlı kuşum,
Sana sevgi uçurmuşum.

Uyu ninni, uyu ninni.
Eee eee eee...
Eee eee eee ... (Demir ve Demir 2011: 63)

Ninni deyip belediğim,
Al bağırdak doladığım,
Bir Mevla'dan dilediğim,
Dilek kuşum sana ninni. (Demir ve Demir 2011: 55)

Dasdini dasdini dastana,
Danalar girmiş bostana,
Kov bostancı danayı,
Yemesin lahanayı,
Herkes kurban olmuş,
Minicik **aslan**,
Eee eee eee... Eee eee eee ... (Demir ve Demir 2011: 113)

Nenni deyip uyuttuğum,
Küçükken büyüttüğüm,
Nenni yavrum nenni nenni!
Nenni **arslanım** nenni nenni (Demir ve Demir 2011: 113)

Büyü **kara aslanım** büyü,
Sırtındaki aslan tüyü,
Benim bebem büyüyecek,
Duysun şu delilerin köyü (Demir ve Demir 2011: 195)

Dandini dandini danalı bebek,
Elleri kolları kınalı bebek,
Eee kuşu, **yuvamızın can kuşu**,
Uyu yavruma ninni,
Ninni ninni, yavruma ninni!
Ninni ninni, yavruma ninni! (Demir ve Demir 2011: 196)

Dandini dandini danası var,
Anası maymun babası şebek,
Ağzına verdim şişe tapası,
Uyumadı gitti **eşek sıpası**. (Demir ve Demir 2011: 206)

Yine o menekşe gözler aralı,
O yay kirpikte yaşlar sıralı,
Uyu **ey gönlümün nazlı maralı**,

Uyu yavrum ninni ninni!

Uyu yavrum ninni ninni! (Demir ve Demir 2011: 281)

Türk ninnilerinde hayvanlarla ilgili yakıştırmalarla kullanılan hitapları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Kuzum, güzel kuzum, kuzucuğum, benim minik şirin kuşum, şirin nazlı kuşum, kara kuzum, kınalı kuzum, körpe kuzum, anasının kuzusu, oğlumun kuzusu, aslanım, kaplanım, dilek kuşum, babasının kuzusu, evimizin bülbülü, benim kuzum, kınalı keklüğüm,, kuzu oğul, minicik aslan, arslanım, arslan parçası, kara aslanım, eşek sıpası, aslan koçum, gönlümün nazlı maralı, koç oğul, tay yavrum, yuvamızın can kuşu.

2. Sevgi İfadesi Taşıyan Hitaplar

Ay böyle tek tek doğar,

Gün böyle tek tek doğar,

Eee **bebeğim** eee...

Eee **bebeğim** eee ... (Demir ve Demir 2011: 191)

Beşiğinde güller kokar,

Ninni desem beni yakar,

Kötü sözler hatır yıkar,

Ninni **yavrucağım** ninni!

Ninni **yavrucağım** ninni. (Demir ve Demir 2011: 179)

Gözümün nuru yavrum,

Evimin uğuru yavrum,

Babası asker mi olmuş?

Benim talihsiz yavrum. (Demir ve Demir 2011: 227)

Horoz öter uzun uzun,

Dün gecedен uykusuzum,

Uyusana iki gözüm,

Ninni **benim canım** ninni!

Ninni **benim canım** ninni! (Demir ve Demir 2011: 243)

Benim kızım nar tanesi

Anasının bir tanesi,

Uyumak tek çaresi

Uyusun da büyüsün ninni!

Uyusun da büyüsün ninni! (Demir ve Demir 2011: 269)

Dandini dandini danası,
Donlar dikmiş anası,
Anasının balası,
Nenni **bebek** nenni oy!
Nenni yavrum nenni oy! (Demir ve Demir 2011: 106)

Ninni benim yavruma ninni!
Küçücük yavruma ninni!
Nenni de **bebem** ninni!
Nenni de **bebem** ninni! (Demir ve Demir 2011: 110)

Uyu büyü güzelim,
Çokça büyü sağ elim,
Sensin benim emelim,
Emelim ninni ninni! (Demir ve Demir 2011: 128)

Büyüyüp adam olacaksın,
Hem baban, hem bana bakacaksın,
Bir de gönüller yakacaksın,
Benim nazlı yavrucağım ninni,
Ninni **balam** ninni!
Ninni **balam** ninni! (Demir ve Demir 2011: 148)

Ninni **kuzum** uyusun,
Allah diyeyim büyüsün,
Ninni diyen ninnilere,
Gül doldurmuş selelerine,
Ninni **kuzum** ninni!
Ninni **şirinim** ninni! (Demir ve Demir 2011: 168)

Yavrum bana yardı,
Onsuz dünya bana dardır,
O benim **biricik sevdamdır**, (Demir ve Demir 2011: 38)

Dandini dandini don içi,
Babasının biriciği,
Uyu ki büyüyesin,
Benim **canımın içi**, (Demir ve Demir 2011: 47)

Diğer sevgi ifadesi taşıyan hitaplar ise şu şekildedir:

Necati Demir ve Fikriye Demir tarafından kaleme alınmış "Türk Ninnileri" isimli kitapta geçen ninnilerdeki sevgi ifadesi taşıyan diğer hitaplar ise şu şekildedir:

Yavrum, bebeğim, güzel bebeğim, annesinin can pasesi, yavrucağım, annesinin canı, yavrucağım, benim canım, sensin canım, yazım, kışım, yumurcak, uğurlu bebeğim, bereketli bebeğim, can bebeğim, canım, nazlı bebeğim, yavrusu, güzel yavrum, nazlı bebe, anasının can yoldaşı, babasının biricigi, emelim, hasretim, biricik sevdam, yavrucağım, yavrum cici, küçücüğüm, tatlı yavrum, balam balam, gümüş, yavrucak, güzelim, küçük yavru, güzel yavrum, küçücük yumurcak, cicili bebek, minicik yavrum, yumurcak, anasının bir tanesi, küçücük yavrum, küçük bebek, güzelim, emelim, kızanıma, güzelime, benim özüm, tatlı yavrum, nazlı yavrucağım, canımın içi, can bebeğim, bir tekim, canımın pasesi, küçük yavrum, bebişim, yoldaşım, sırdaşım, şirin yavrum, şirinim, küçük yumurcak, sevgili yavrum, nar tanesi, nur tanesi, evimin uğuru, güzel kuzum, küçücük, minicik yavrum, biricik yavrum, anasının bir tanesi, canım, nazlım, kınalım, güzel bebek, gözümün bebeği, güzel çocuk, anasının balası.

3. Sadece Erkek Çocuklar İçin Kullanılan Hitaplar

Haynana oğlum haynana,
Oğlum dedi kaynana,
Oğlum kaynanasının kolunda,
Haynana annesi haynana,
Nenni **kara oğlum** nenni!
Nenni **oğlum** nenni! (Demir ve Demir 2011: 33)

Ninni **paşam** ninni!
Ninni **gazim** ninni! (Demir ve Demir 2011: 45)

Nenni oğlum nenni,
Nenni **askerim** nenni (Demir ve Demir 2011: 57)

Nenni paşam nenni!
Nenni yiğidim nenni! (Demir ve Demir 2011: 80)

Büyüyecek yavrum asker olacak,
Vatan borcunu da namus sayacak,
Nenni de yavrum nenni!
Nenni de paşam nenni!
Nenni **koçum** nenni! (Demir ve Demir 2011: 152)

Necati Demir ve Fikriye Demir tarafından kaleme alınmış "Türk Ninnileri" isimli kitapta geçen ninnilerdeki sadece erkek çocukları için kullanılan diğer hitaplar ise şu şekildedir:

Oğlum, kara oğlum, aę oğlum, ablak oğlum, benim küçük askerim, paşam, gazim, aça bebem, askerim, yiğidim, yiğit, oğul, efem, köşkün beyi, ağam, beyim, koçum, asker, uşağım, beyim.

4. Sadece Kız Çocukları İçin Kullanılan Hitaplar

Nenni **kızıma** nenni!
Uyusun da büyüsün nenni! (Demir ve Demir 2011: 35)

Kızcağızım lay lay...
Uyusun kızcağızım uyusun,
Uyusun da büyüsün,
Çok faydalar göreceğim senden,
Kızcağızımı lay lay...
Lay lay lay...
Lay lay lay... (Demir ve Demir 2011: 72)

Kızım kızım gül kızım,
şeker kızım, bal kızım, (Demir ve Demi, 2011: 111)

Nenni kızım nenni,
Gelin kızım nenni (Demir ve Demir 2011: 274)

Bebeğin beşiği amdan,
Yuvarlandı düştü damdan,
Bey babası gelir şam'dan,
Nenni **kınalı kızım** nenni!
Nenni kınalı kuzum nenni! (Demir ve Demir 2011: 40)

Ninnilerde sadece kız çocukları için söylenen hitaplar şu şekildedir:

Kızım, kınalı kızım, kızcağızım, güzelim, gül kızım, şeker kızım, bal kızım, hanım kızım, kınalı kızım, gelin kızım.

5. Yiyeceklerle İlgili Hitaplar

Gül yavrum tay yavrum,
şeker şerbet bal yavrum, (Demir ve Demir 2011: 57)

Benim kızım **nar tanesi,**
Anasının bir tanesi bebek. (Demir ve Demir 2011: 269)

Anneannesinin **balı, kaymağıdır**,
Kuyması hu bebeğime hu hu hu! (Demir ve Demir 2011: 35)

Eee eee **balım**,
Uyu da büyü **balım**,
Büyü de yürü **balım**,
Sana kurbandır canım! (Demir ve Demir 2011: 49)

Eee eğlen **gülüm** eee,
Eğlensin yavrum eee, (Demir ve Demir 2011: 49)

Diğer hitaplar da şu şekildedir:

Gülüm, nar tanesi, balım, şeker şerbet bal yavrum, bal, kaymak.

6. Dış Görünüşle İlgili Hitaplar

Ninni yavrum ninni,
Yum sen de güzel gözlerini,
Gül yüzlü yavrum ninni! (Demir ve Demir 2011: 106)

Kardan beyazım!
Ninni güzelim ninni! (Demir ve Demir 2011: 113)

Uyu **sürme gözlüm** uyu,
Varlığım sana dua olsun,
Alasın güzel huyu,
Uyu **sürme gözlüm** uyu...
Uyu da **sürme gözlüm** uyu... (Demir ve Demir 2011: 133)

Nenni kızım nenni!
Nenni **sarı saçlım** nenni! (Demir ve Demir 2011: 150)

Yaşa **kara bebem** yaşa,
Yazılanlar gelir başa,
Bir gün büyüdüğün duyar,
Ankara'da Kemal Paşa! (Demir ve Demir 2011: 77)

Tosun oğlum ninni!
Ninni yavrum ninni! (Demir ve Demir 2011: 97)

Uyusun da büyüsün,
Kara gözlü yavrum, (Demir ve Demir 2011: 62)

Dandini dandini el bebek,
Bakışları gül bebek,
Saçları kınalı bebek,
Uyu da büyü bebek,
Uyu da büyü bebek. (Demir ve Demir 2011: 85)

Kullanılan diğer hitaplar da şu şekildedir:

Gözleri sürmeli bebek, ak gerdanlı yavrum, kara gözlü yavrum, kara bebem, tosunum, tosun oğlum, kardan beyazım, sürme gözlüm, sarı saçlım, saçları kınalı bebek, gül yüzlü yavrum.

7. Bitki ve Tabiatla İlgili Hitaplar

Uyu bebek uyu bebek,
Sen uyu da büyü bebek,
Saksımda goncamsın,
Tarlamda darım bebek, (Demir ve Demir 2011: 36)

Evimin bir tek çiçeği,
Uyu ey gözümün bebeği, (Demir ve Demir 2011: 43)

Huu huu huu çekerim,
Altın kovayla su çekerim,
Benim **gülüm** uyumazsa,
Gör Allah'ım ne çekerim,
Huu huuu huuu...
Huu huu huu... (Demir ve Demir 2011: 248)

Necati Demir ve Fikriye Demir tarafından kaleme alınmış "Türk Ninnileri" isimli kitapta geçen ninnilerdeki bitki ve tabiatla ilgili diğer hitaplar ise şu şekildedir:

Saksımda goncamsın, tarlamda darım, gülüm, gül bebeğim, dağların yoncasısın, annesinin tek gülü, ömrümün çiçeği, gonca gülüm, bahçelerde gül, anasının biricik çiçeği, evimin tek çiçeği.

8. Dinle İlgili Hitaplar

Yüce dağın başında turna yeleği,
Yel vurdukça kaldırıyor yeleği,

Benim yavrum **yedi dağın meleği**, (Demir ve Demir 2011: 129)

Rabb'ımın meleği,
Gözümün bebeği,
Ömrümün çiçeği, (Demir ve Demir 2011: 121)

Horunu kızım horunu,
Giyer çıkar morunu,
Al ipek, yeşil ipek,
Kızım **meleklerin torunu!** (Demir ve Demir 2011: 186)

Dandini dandini dandilsin,
Camilerde kandilsin,
Bahçelerde gülsün,
Uyusun yavrum büyüsün,
Yüzünü güller örtsün,
Sen bir **küçük meleksin**,
Gönüllerde isteksin,
Sen de büyüyeceksin,
Uyu yavrum uyu...
Uyu yavrum uyu... (Demir ve Demir 2011: 193)

Horunu kızım horunu,
Giyer çıkar morunu,
Al ipek, yeşil ipek,
Kızım **meleklerin torunu!** (Demir ve Demir 2011: 186)

Bahçemizin gülüsün sen,
Evimizin bülbülüsün sen,
Yaratan'ın kulusun sen, (Demir ve Demir 2011: 83)

Diğer hitaplar da şu şekildedir:

Melek, meleğim, beşikteki melek, Rabb'imın meleği, yedi dağın meleği, şirin meleğim, meleklerin torunu, küçük melek, Yaratan'ın kulu.

9. İnsan Uzuvarı ve Organlarıyla İlgili Hitaplar

Ninni nazlı yavrum ninni!
Ninni **gözümün bebeği** ninni! (Demir ve Demir 2011: 139)

Horoz öter uzun uzun,
Dün geceden uykusuzum,
Uyusana **iki gözüm**,
Ninni yavrum ninni (Demir ve Demir 2011: 247)

Nenni kuzum sana nenni!
Nenni **gözüm** sana nenni! (Demir ve Demir 2011: 271)

Nenni bebeğim nenni!
Nenni **ciğerim** nenni! (Demir ve Demir 2011: 271)

Oğlum oğlum canım oğlum,
Ciğerimin
Ciğerimin bağı oğlum,
Yüreğimin yağı oğlum, (Demir ve Demir 2011: 46)

Sensin yavrum yazım kışım,
Sensin yavrum **gönlüm, başım**,
Benim şirin nazlı kuşum, (Demir ve Demir 2011: 61)

Yavrum dedim ağlatmadım,
Ciğerparem ninni! (Demir ve Demir 2011: 101)

Aman uğur oğlum uğur
Anan gibi yârin mi olur,
Anasına karşı gelen,
Oğlunda kızında bulur.
Ninni kınalım ninni!
Ninni **gözümün nuru** ninni! (Demir ve Demir 2011: 179)

Gül e bebek, gül e bebek,
Anasının gülü bebek,
Gurbetlere düşme ne olur,
Gözümün ferî bebek! (Demir ve Demir 2011: 228)

Necati Demir ve Fikriye Demir tarafından kaleme alınmış "Türk Ninnileri" isimli kitapta geçen ninnilerdeki insan uzuvları ve organlarıyla ilgili diğer hitaplar ise şu şekildedir:

Gönlüm, başım, ciğerimin bağı, yüreğimin yağı, iki gözüm, ciğerparem, gözümün bebeği, ciğerim, gözümün nuru, gözümün ferî.

10. Annesizlik ve Babasızlıkla İlgili (Olumsuz Hayatla İlgili) Hitaplar

Ninni **yetim yavrum** ninni!

Ninni **yetim yavrum** ninni! (Demir ve Demir 2011: 279)

Ninni yavrum ninni!

Ninni **kadersizim** ninni! (Demir ve Demir 2011: 280)

Nenni **öksüz yavrum** nenni!

Nenni **öksüz yavrum** nenni! (Demir ve Demir 2011: 280)

Susun garip kuşlar ötmeyin susun,

Yetimler güzeli yavrum uyusun! (Demir ve Demir 2011: 281)

Kullanılan diğer hitaplar da şu şekildedir:

Garip bebeğim, talihsiz yavrum, hasret kaldığım, doyamadığım, çileli yavrum, yetim yavrum, kadersizim, öksüz yavrum, yetimler güzeli.

KIRGIZ NİNNİLERİNDE KULLANILAN HİTAPLAR

1. Hayvanlarla İlgili Yakıştırmalarla Kullanılan Hitaplar

Aldey-aldey, kulunum ,	<i>Aldey aldey tayım</i>
Ay zamanda tuulduñ	Ayın belli bir zamanında doğdun
Şeker koşkon bulamık,	<i>Şeker koyulan bulamık²,</i>
Sarı mayga cuurdum.	Tereyeğa yoğurdum.

Menin balam uşunday,	Benim balam öyledir,
Münüşkördün kuşunday.	Münüşkörün ³ kuşu gibidir.

Menin balam karday,	Benim balam kar gibi,
Sütkö salgan balday.	Süte koyulan bal gibi
Koyonektin kolunday,	Tavşancığın eli gibi,
Kekiliktin butunday.	Kızıl keklığın ayağı gibi.

² Bulamaç.

³ Kuş eğiticisi

Kidiñ kidiñ **torpogum**, Haydi haydi buzağım,
Anciyandın kamışın, Anciyan'ın⁴ kamışını,
Aralagan torpogum. Aralayan buzağım.
Atka saman salganda, Ata saman verildiğinde,
Sagalagan torpogum.⁵ Gözetleyen buzağım.
Tatırañdayt **taylagım**, Nazlanıyor deve yavrum,
Süt üstündö kaymagım. Süt üstündeki kaymagım.
Kaymagım köp bolgon soñ Kaymagım çok olduktan sonra

Köñülümdü cayladım. Gönlümü açtım.
Ak taylagım bakırat, Ak deve yavrum bağıyor,
Enekesin çakırat. Annesini çağırıyor.
Ak taylagım bozdodu, Ak deve yavrum bağıyor,
Enesinin emçekten Annesinin memesinden
Süt kuyulup tozdodu Süt koyulup akıyor.
(Akmataliev, 2002: 37).

Aldey, aldey böböğüm, Aldey, aldey bebeğim,
Aylanayın ay sarım, Kurban olayım ay sarım,
Tuurduktan sapsarım, Doğuştan sapsarım,
Tülkü içiktin sülöösü Tilki kürkünün katmanı
Suluu kızdın küyöösü Güzel kızın kocası.
(Akmataliev 2002: 27).

Ak taylagım (beyaz deve yavrum) , torpok "buzağım", kulunum (tayım) , münüşkördün kuşunday (doğancıbaşımın kuşu gibi) , botom (devem) , kozum (kuzum) , tülkü içiktin sülöösü (tilki kürkünün katmanı) gibi hitaplar kullanılmaktadır.

2. Sevgi İfadesi Taşıyan Hitaplar

Aldey aldey **ak böböğ** Aldey aldey ak bebek
Ak beşikte cat **böböğ** Ak beşikte yat bebek
Kunan koydu soy **böböğ**, Üç yaşındaki koyunu kes bebek,
Kuyruğuna toy **böböğ** Kuyruğuna doy bebek
(Yıldız 2007: 173)

⁴ Kırgızistan ile Özbekistan arasında yer alan, Kırgızistan'ın güneyindeki bir bölgenin adı.

⁵Metin içi kaynak gösterimi yapılmamış tüm Kırgız ninni örnekleri "<http://www.bizdin.kg/elib/kitepter/html/kpa1/bap/section11>." adresinden alınmıştır.

Aldey aldey **böbögüm**,
Iylaba, **balam** ıylaba,
Ata-eneñdi kıynaba,
El cayloodon tüşö elek,
Arpa buuday bışa elek
(Yıldız 2007: 174)

Aldey aldey bebeğim,
Ağlama, balam, ağlama,
Babanı anneni zorlama,
Halk yayladan henüz dönmedi,
Arpa buğday henüz olgunlaşmadı

Aldey **böpöm**, ıylaba,
Menin canım kıynaba.
Atañ toygo ketiptir
Ak kise tolgon et kelet.
Eneñ toygo ketiptir
Emçeği tolgon süt kelet
(Akmataliev vd. 2012: 6).

Aldey bebem ağlama,
Benim canımı sıkma.
Baban düğüne gitti
Ak kese et dolu gelecek
Annen düğüne gitti
Memesi süt dolu gelecek

Ööbay-ööbay, böbögüm,
Öcörlönböy uktanız
Canımdın capsarı,
Menin balam aksarı.

Ööbay- ööbay, bebeğim,
İnatlaşmadan uyuyunuz
Canımın içi,
Benim balam aksarı

Ööbay ööbay **ısıgım**,
Örtün menen ısıdım.
Alıp kelet atakeñ
Alma, örüktün kızılın.

Ööbay ööbay sevimli bebeğim
Örtünle ısıdım.
Alıp gelir babacığın
Elma, eriğın en kırmızısını.

Menin balam kanttay.
Mayga bışkan nanday.
Aldey balam **ırısım**.

Benim balam şeker gibi.
Yağda pişmiş pişi gibi.
Aldey balam kismetim.

Too kara taşınan,
Togolongon başınan
Önüp öskön buudaydan,
Seni bergen kудaydan.
Aldey, **balam, böböşüm**.

Dağ kara taşından,
Yuvarlanan başından
Büyüyüp olgunlaşan buğdaydan
Seni veren Allah'tan
Aldey, balam, aldey.

Beşiktegi bala, böböktörüm, balam, baldayım, böbök, canımdın capsarı (canımın içi), ırısım (kismetim), ısıgım (sevimli bebeğim), böbögüm, böböşüm.

3. Sadece Erkek Çocukları İçin Kullanılan Hitaplar

Aştıık alıp nan kılam, Ekin alıp ekmek yapayım,
Cibek alıp, ton kılam. İpek alıp elbise dikeyim.
Aştıık alıp **uulumdan**, Ekin alıp oğlumdan,
Azık-tölük kamdaymın. Yemek hazırlayayım.
Aşka kardım toygon soğ, Yemeğe karnım doyduktan sonra,

Ööbay balam Tölögön, Ööbay balam Tölögön,
Eneğ seni törögön. Annen seni doğurdu.
Emgeķil uul bolot dep, alışkan oğul ol diye,
Ak beşikke bölögön. Ak beşiğe beledi.

Aldey aldey böbögüm Aldey aldey bebeğim
Aylanayın ay sarım, Kurban olayım ay sarım,
Tuurduktan sapsarım, Doğuştan sapsarım,
Tülkü içiktin sülöösü, Tilki kürkünün katmanı,
Suluu kızdın küyöösü. Güzel kızın kocası.
(Akmataliev vd. 2012: 27).

Uulum (oğlum) , emgeķil uul (alışkan oğlum) , suluu kızdın küyöösü (güzel kızın kocası).

4. Sadece Kız Çocukları İçin Kullanılan Hitaplar

Ürkör-ürkör top cıldız, Parlak parlak yıldız
Ürküp kayda barasığ? Yolculuk nereye?
–Coo celimge baramın! Bu yolumda özel bir amacım var!
–Coo celimde emneğ bar? Nasıl bir amacın var?
– Aştıık aydaar uulum bar. Ekin ekecek oğlum var.
Cibek sogoor kızım bar. İpek dokuyan kızım var.
Aştıık alıp nan kılam, Ekin alıp ekmek yapayım,
Cibek alıp, ton kılam. İpek alıp, kıyafet dikeyim.
Aştıık alıp uulumdan, Ekin alıp oğlumdan,
Azık-tölük kamdaymın. Yemek yapayım.
Aşka kardım toygon soğ, Yemeğe karnım doyduktan sonra.

Sal-sal-sal bilek, Sarıbaydın erke kız , Alsa koldu taldırgan.	Vur vur vur bilek, Sarıbay'ın şımarık kızı. Ele alındığında çok yoran.
<i>Cibek sogoor kızım, erke kız.</i>	İpek dokuyan kızım, şımarık kız.

5. Yiyeceklerle İlgili Hitaplar

Aldey aldey böbögüm, Capkan nandın ortosu. (Yıldız 2007:174)	Aldey aldey bebeğim, Yapılan ekmeğin ortası.
Ööbay-ööbay, ööbayım, Oozuma tattuu baldayım. Kak özüñö ılayık, Kaymakka bıştı bulamık.	Ööbay- ööbay, ööbayım, Ağzıma tatlı bal gibim. Tam kendine layık, Kaymağa pişti bulamaç.
Kerüügö cele tarta elek, Köl bolup kımız aga elek. Mayga bışkan nandayım, Sütkö koşkon kanttayım.	Tay bağlanacak ip ⁶ hâlâ hazır değil. Göl olup kımız henüz akmadı. Yağda pişmiş pişi gibim, Süte koyulan şeker gibim.
Bışkan nandın ortosu, Cürögümdün toltosu. Menin balam uşunday, Münüşkördün kuşunday.	Pişmiş ekmeğim ortası, Yüreğimin içi. Benim balam öyledir, Kuş eğiticisinin kuşu gibidir.
Menin balam kanttay, Mayga bışkan nanday. Aldey balam ırısım,	Benim balam şeker gibi, Yağda pişmiş pişi gibi. Aldey balam kismetim.

⁶ "Tuşoo Kesüü" adı verilen ve yürümeye başlayan çocuklar için yapılan bir ritüel sırasında kullanılan ip.

Aldey, balam ne ıylayt, Aldey balam niçin ağlar,
Koydon koçkor soyom deyt, Koyundan koçtan keseyim der,
Kuyruğuna toyom deyt. Kuyruğuna doyayım der.
Menin balam bokostoy, Benim tatlı yavrum,
Mayga bışkan tokoçtoy. Yağda pişmiş pişi gibi.
Tokoçumdun ortosu, Pişimin ortası,

Menin balam karday, Benim balam kar gibi,
Sütķö salgan balday. Süte koyulan bal gibi.
Koyonektin kolunday, Tavşancığın eli gibi,
Kekiliktin butunday. Kızıl kekliğin ayağı gibi.

Kanttay (şeker gibi) , mayga bışkan nanday (Yağda pişmiş ekmek gibi) , mayga bışkan tokoçtoy (Yağda pişmiş pişi gibi) , tokoçumdun ortosu (Pişimin ortası) , baldayım (Bal gibim) , capkan nandin ortosu, (Yapılan ekmeğin ortası)

6. Dış Görünüşle İlgili Hitaplar

Aldey aldey böböğüm, Aldey aldey bebeğim,
Aylanayın **ay sarım** Kurban olayım ay sarım
Tuurduktan sapsarım, Doğuştan sapsarım,
Tülķü içiktin sülöösü, Tilki kürkünün katmanı,
Suluu kızdın küyöösü. Güzel kızın kocası.
(Yıldız 2007: 174)

Aldey, aldey böböğüm, Aldey aldey bebeğim,
Kuştun cünü kalpağın, Kuşun yünü kalpağın,
El süybösö süybösün, Halk sevmezse sevmesin,
Özüm süygön **appagım.** Benim sevdiğim apakım.
(Yıldız 2007: 175)

Aldey balam, **appagım,** Aldey balam, apakım,
Akılım ugup tim catkın. Beni dinle ve güzelce uyu.

Ööbay-ööbay, böböğüm, Ööbay- ööbay, bebeğim,
Öcörlönboy uktaņız İnatlaşmadan uyuyunuz
Canımdın capsarı, Canımın içi,
Menin balam **aksarı.** Benim balam aksarı.

Menin balam karday ,	Benim balam kar gibi,
Sütkö salgan balday.	Süte koyulan bal gibi.
Koyonektin kolunday,	Tavşancığın eli gibi.
Kekiliktin butunday.	Kızıl kekliğin ayağı gibi.

Ak balam, appağım, aksarı, karagım, ay sarım, sapsarım, ak böpöm, ayçırayluu elpeğim (ay yüzlü atiğim) , karday (kar gibim).

7. Dinle İlgili Hitaplar

Alloovakpar, alloovakpar,	Allahuekber, Allahuekber,
Alpeyimi dayım saktaar.	Ruhumu daima saklar korur.
Teñirim davlat berdi	Tanrım baht verdi
Aalamga adam berdi	Âleme insan verdi
Aalamga adam keldi,	Âleme insan geldi,
Ayıl, kalaa, süyünçü!	Köy, şehir sevinsin!
Arıštaar kadam keldi.	Daha geniş adım geldi.
Keñ peylge perzent berdi.	Cömert insana melek verdi.
Aalamga adam keldi	Âleme adam geldi
Ayıl, kalaa, süyünçü!	Köy, şehir sevinsin!
Arıštaar kadam keldi	Daha geniş adım geldi
Kim deybiz atın?	Adına ne deriz?
Körünçü baçım!..	Görelim çabuk!..

8. İnsan Uzuvarı ve Organlarıyla İlgili Hitaplar

Bıışkan nandin ortosu,	Pıışmiş ekmeğın ortası,
Cürögümdün toltosu.	Yüreğimin içi.
Menin balam uşunday,	Benim balam öyledir,
Münüşkördün kuşunday.	Münüşkörün kuşun gibidir.
Cürögümdün toltosu.	Yüreğimin içi.
Iylaba, balam, ıylaba,	Ağlama, balam, ağlama
Eneñdin canın kıynaba.	Annenin canını sıkma.
Ööbay, balam, ıylaba.	Ööbay, balam, ağlama.

Cürögümdün toltosu (sevgiliciğim, yüreğimin içi) ,

9. Gök Cisimleriyle İlgili Hitaplar

Açık çolpon cıldızım.	Açık çolpan yıldızım.
Ayday çarkıp sen külsön,	Ay gibi parlayıp sen gülesin,
Açlat betten tırışım.	Açılır yüzden buruşuğum.
Ööbay, balam, ısıgım,	Ööbay, balam, ööbay,
Örtün menen ısıdım.	Yangınınla ısıdım.
Alıp kelet atakeğ,	Alıp gelecek babacığın,
Açık çolpon yıldızım.	Açık çolpon yıldızım.

SONUÇ

Türk ninnilerinde çocuklar için toplam 185 (bir hitabın birden fazla tekrarı sayılmamıştır.) hitap tespit edilmiştir. Bu hitaplardan 76'sı sevgi ifadesi taşımakta 28'i hayvanlarla ilgili yakıştırmalarla kullanılan, 18'i sadece erkek çocuklar için kullanılan, 10'u kız çocuklar için kullanılan, 4'ü yiyeceklerle ilgili, 10'u dış görünüşle ilgili, 13'ü dinle ilgili, 9'u insan uzuvları ve organlarla ilgili, 9'u babasızlık, annesizlik (olumsuz hayatla ilgili) ile ilgili hitaplardır. Bu hitaplar toplam 1651 Türk ninnisinden tespit edilmiştir.

Kırgız beşik ırlarına baktığımız zaman “*El Adabiyatı*” serisinin 12. cildi olan “*Baldar Folkloru*” isimli eser ile “*Kırgız Halk Edebiyatı*” isimli eserden ve “*www.bizdin.kg*” internet adresindeki *beşik ırlarından*, çocuklar için kullanılan 37 hitap tespit edilmiş ve bunlardan 8'nin sevgi ifadesi taşıyan, 7'sinin hayvanlarla yakıştırmalı kullanılan, 3'ünün sadece erkek çocuklar için kullanılan, 1'inin sadece kız çocukları için kullanılan, 6'sının yiyeceklerle ilgili, 9'unun dış görünüşle ilgili, 1'inin dinle ilgili, 1'inin insan uzuvları ve organlarıyla ilgili ve 1'inin gök cisimleri ile ilgili hitaplar olduğu tespit edilmiştir.

Türk ninnilerinde hayvanlarla ilgili yakıştırmalı olarak kullanılan hitaplarda en fazla “kuzu” hitabının kullanıldığı ve aynı hitabın da Kırgız ninnilerinde “kozu” şeklinde geçtiği görülmektedir. Ayrıca Türk ninnilerinde aslan, kuş, koç, maral, tay, sığa kullanılan diğer hitaplarken, Türk ninnilerinden farklı olarak Kırgız ninnilerinde de *boto* (deve yavrusu), *kulun* (tay), *kuş*, *torpok* (buzağı), *taylak* (deve yavrusu) gibi hitapların çocuklar için kullanıldığı görülmüştür. Bu çeşitliliği yaşanan farklı coğrafyayla ilişkilendirmek yerinde olacaktır.

Sevgi ifadesi taşıyan hitaplarda da her iki kültürde “bebek” (Kırgızca *böbök*) kelimesinin sıkça kullanıldığı görülmektedir.

Erkek çocuklar için kullanılan hitaplarda ise her iki kültürde “oğul” (Kırgızca *uul*) hitaplarının sıkça kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Kız çocukları için kullanılan hitaplarda her iki kültürde de kız çocuklarının güzelliğiyle ilgili hitaplara rastlanmaktadır.

Sonuç olarak her iki kültürde çocuğa olan sevgi sözcüklere sığamamıştır. Dikkati çeken durum şudur ki yaşanan coğrafya çocuklar için kullanılan hitaplarda şekillendirici bir rol üstlenmiş, hangi kültürde ne önemli ise çocuk için hitap olarak o kullanılır hale gelmiştir. Ayrıca ninniye söyleyen kişinin çocukla olan akrabalık derecesi ile kendi psikolojik durumunun da ninnilerde kullanılan hitapların çeşitliliğinde etkili olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- "Baldar Irları" (09 Mayıs 2014) < <http://www.bizdin.kg/elib/kitepter/html/kpa1/bap/section11.html>. (11.05.2016).
- AYTMATOV Y. T., AKAYEVA M. D., AKMATALIYEV A. A., KARIPKULOV A. K. (2002), *The Folklore of Children*, National Academy of Science of Kyrgyz Republic, The 12-th Volume of "El Adabiyatı" Series" Bişkek.
- DEMİR Necati - DEMİR Fikriye (2011), *Türk Ninnileri*, Ankara: Sarkaç Yayınları.
- ELÇİN Şükrü (2000), *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- OĞUZ, Öcal - EKİCİ, Metin - AÇA Mehmet - DÜZGÜN Dilaver (2013), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- YILDIZ Naciye (2007), *Kırgız Halk Edebiyatı 1*, Ankara: Alp Yayıncılık.